

Економічні науки

УДК 336.7

Васильніченко Валерія Олександрівна

студентка

Навчально-наукового інституту «Каразінський банківський інститут»

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Васильниченко Валерия Александровна

студентка

Учебно-научного института «Каразинский банковский институт»

Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина

Vasilnichenko Valeria

Student of the

Educational and Scientific Institute "Karazin Banking Institute" of

Kharkiv National University named after V.N. Karazina

Волохата Вікторія Єльфрідівна

кандидат економічних наук,

старший викладач кафедри банківського бізнесу та фінансових технологій

Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут»

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Волохатая Виктория Ельффридовна

кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры

банковского бизнеса и финансовых технологий

Учебно-научного института «Каразинский банковский институт»

Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина

Volohata Victoria

PhD, Senior Lecturer of the Department of Banking and Financial Technologies

Educational and Scientific Institute "Karazin Banking Institute" of

Kharkiv National University named after V.N. Karazina

**АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ АТ «МЕГАБАНК» НА СУЧАСНОМУ
РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК УКРАЇНИ
АНАЛИЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АО «МЕГАБАНК» НА СОВРЕМЕННОМ
РЫНКЕ ПЛАТЕЖНЫХ КАРТ УКРАИНЫ
ANALYSIS OF THE ACTIVITY OF JSC "MEGABANK" IN THE
MODERN MARKET OF PAYMENT CARDS OF UKRAINE**

Анотація. У статті розглянуто сутність і роль банківських платіжних карток як сучасного платіжного засобу. Проведено дослідження сучасного стану українського ринку платіжних карток. Здійснено характеристику динаміки кількості платіжних карток та види, обсяг та структуру розрахунків та платежів за допомогою використання платіжних карток впродовж 2015–2020 рр. Здійснено аналіз операцій та послуг АТ «Мегабанк» на банківському ринку платіжних карток, досліджено динаміку доходів банку, отриманих від здійснення транзакцій з платіжними картками. Сформовано переваги та недоліки застосування платіжних карток з метою проведення безготівкових транзакцій. Розглянуто основні загрози проведення платежів з платіжними картками. Запропоновано основні шляхи удосконалення функціонування та подальшого розвитку українського ринку платіжних карток. Сформовано заходи забезпечення безпеки безготівкових розрахунків. Досліджено основні методи мінімізації ризиків шахрайства з платіжними картками.

Ключові слова: безготівкові операції, платіжна картка, ринок платіжних карток, розрахунки картками, шахрайство.

Аннотация. В статье рассмотрены сущность и роль банковских платежных карточек как современного платежного средства. Проведено исследование современного состояния украинского рынка платежных карт. Осуществлено характеристику динамики количества платежных карточек, виды, объем и структуру расчетов и платежей посредством

использования платежных карточек в течение 2015-2020 гг. Осуществлен анализ операций и услуг АО «Мегабанк» на банковском рынке платежных карточек, исследована динамика доходов банка, полученных от осуществления транзакций с платежными карточками. Сформированы преимущества и недостатки применения платежных карточек с целью проведения безналичных транзакций. Рассмотрены основные угрозы проведения платежей с платежными карточками. Предложены основные пути совершенствования функционирования и дальнейшего развития украинского рынка платежных карт. Сформированы меры обеспечения безопасности безналичных расчетов. Исследованы основные методы минимизации рисков мошенничества с платежными картами.

Ключевые слова: *безналичные операции, платежная карточка, рынок платежных карточек, расчеты карточками, мошенничество.*

Summary. *The article considers the essence and role of bank payment cards as a modern means of payment. A study of the current state of the market of Ukrainian payment card. The dynamics of the number of payment cards and the types, volume and structure of settlements and payments through using of payment cards during 2015-2020. The analysis of operations and services of JSC "Megabank" in the banking market of payment cards with payment cards. The advantages and disadvantages of using payment cards for non-cash transactions has formed. The main threats of making payments with payment cards has considered. The main ways to improve the functioning and further development of the market of Ukrainian payment card have proposed. Measures to ensure the security of non-cash payments have formed. The main methods of minimizing the risks of payment card fraud have studied.*

Key words: *non-cash transactions, payment card, payment card market, card payments, fraud.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економіки України спонукає банківські установи використовувати інноваційні технології банківського обслуговування з метою отримання провідних конкурентних позицій на ринку банківських послуг. Саме електронний банкінг у різних його формах сприяє підвищенню ефективності обслуговування клієнтів банку та, крім того, робить його економічно вигідним для самої банківської установи. Популяризація безготівкових розрахунків, а отже і розвиток ринку платіжних карток стає все більш актуальним для сучасного розвитку фінансово-кредитних установ завдяки впровадженню новітніх технологій у фінансових розрахунках, що в першу чергу спрямовані на ефективне управління грошовими потоками. Таким чином, питання удосконалення процесу розрахунків за допомогою платіжних карток та як наслідок розвиток відповідного ринку стає все більш актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неабиякий вклад для розвитку теорії та практики функціонування платіжних систем, дослідження проблеми вибору платіжного інструмента та переваг карткових розрахунків зробили такі науковці: Гладких Д.М. [1], Євдокімова М.О. [2], Коць О.О. [5], Гоменюк В.В. [5], Міщенко Л.О. [7], Сіліна І.С. [7], Колесник Д.С. [7], Тришак Л.С. [12], Оришин Т.М. [12] та інші.

Метою статті є комплексний аналіз та дослідження розвитку ринку карткових платіжних інструментів, вивчення сучасних операцій на ринку банківських платіжних карток в Україні та дослідження факторів, що заважають розвитку відповідного ринку.

Виклад основного матеріалу. Ключовий елемент сьогодення для електронних банківських систем – це банківські картки, що активно витіснили чекові книжки та майже витіснили готівку. Наявність на банківському ринку платіжних карток розширює спектр послуг банківської установи та, крім цього, надає потужне джерело ресурсів і національній та іноземній валютах.

Володіючи банківською картою, клієнти отримують значні переваги, адже їх кошти надійно збережені на банківському рахунку і при цьому ними можна розраховуватися за будь-які операції. Зараз все більше операцій серед власників карток спрямовується вже не на видачу готівки, а на проведення платежів електронним шляхом, оплата рахунків не виходячи з оселі.

На банківському ринку України все менше клієнтів отримують готівку зі своїх карток, так як віддають перевагу безготівковим транзакціям [9]. Така тенденція простежується завдяки розширенню платіжної інфраструктури країни та мережі, де є можливість провести розрахунок платіжною картою, а також наявність позитивних змін у платіжних звичках, розширення переліку фінансових операцій, які здійснюються дистанційно. Рівень готівки в економіці у 2019 р. зменшився до 9.2% від ВВП. Отже, платіжна картка є невід'ємною частиною розрахунків на сьогодні, що спонукає до аналізу ринку платіжних карт в Україні. Так, за перше півріччя 2020 р. було здійснено 2 742.9 млн. шт. операцій за допомогою платіжних карток, що емітовані вітчизняними банками на загальну суму 1 784.4 млрд. грн. (рис. 1).

У 2019 році безготівкові операції за допомогою платіжної картки зросли до 4 167.1 млн. шт. (що складає 82.4% від загальної кількості операцій), а сума їх склала 1 798.3 млрд. грн. (що становить 50.3% від загальної суми операцій із картками). В той же час, за перше півріччя 2020 р. загальна кількість транзакцій з метою зняття готівкових коштів зменшилася на 12%, а їх сума – на 5% в порівнянні з аналогічним періодом 2019 р. [4]. При цьому 86.1% від всіх операцій становили безготівкові платежі, нараховуючи 2 360.6 млн. шт. операцій на суму 982.9 млрд. грн., що складає 55.1% від загальної суми операцій з платіжними картками.

Рис. 1. Кількість (млн. шт.) та сума (млрд. грн.) операцій, здійснених із використанням платіжних карток

Джерело: побудовано за даними [3; 4]

В структурі безготівкових операцій в 2019 р. за сумою найбільшу частку в 42.4% складають перекази з картки на картку, при цьому за кількістю їх частка складає лише 11.4%. В той же час, більше половини, а саме 51.2% безготівкових транзакцій з картками було проведено через торговельну мережу, сума яких склала 28.5% від всіх безготівкових операцій (рис. 2).

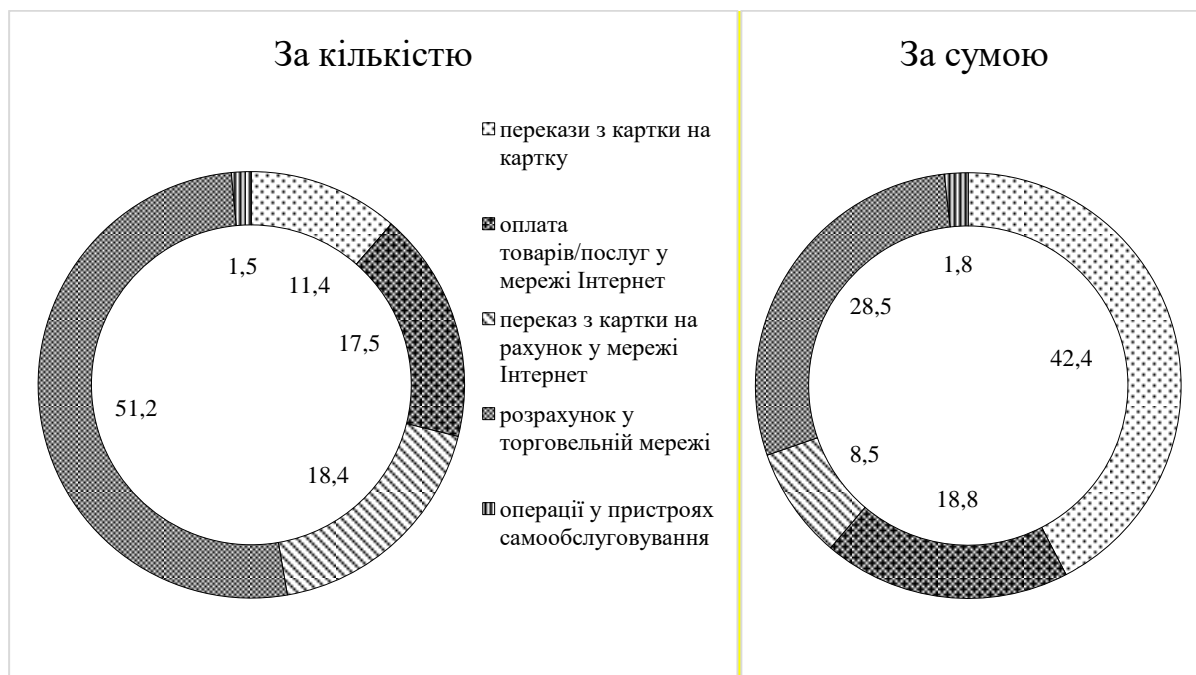

Рис. 2. Структура безготівкових операцій із використанням карток у 2019 р.

Джерело: побудовано за даними [4]

Аналізуючи розподіл безготівкових платежів за перше півріччя 2020 р. відповідно до їх видів, бачимо, що найбільша частка транзакцій за допомогою платіжних карток належить розрахункам в торговельній мережі, що складає 49.5% від загального обсягу розрахунків, при цьому за сумою домінують перекази з картки на картку, частка яких складає 42.3% (в середньому 1 420 грн. за одну операцію) [9].

Варто звернути увагу, що серед загальної кількості платежів 36.1% від кількості та 35.9% від суми транзакцій у торговельних мережах складають платежі за допомогою безконтактних технологій оплати. З рисунку 3 бачимо, що розрахунки за допомогою безконтактних платежів стрімко зростають. Завдяки безпечності, швидкості та зручності таких платежів за допомогою смартфонів, карток та інших пристроїв, все більше користувачів віддають перевагу саме безконтактним розрахункам, що спонукає банківські установи до виготовлення карток, що підтримують дану технологію розрахунків. За підсумками 2019 р. безконтактні розрахунки було здійснено 769.9 млн. разів на загальну суму 184.2 млрд. грн., що відповідно на 173.7% та на 163.14% більше в порівнянні з 2018 р.

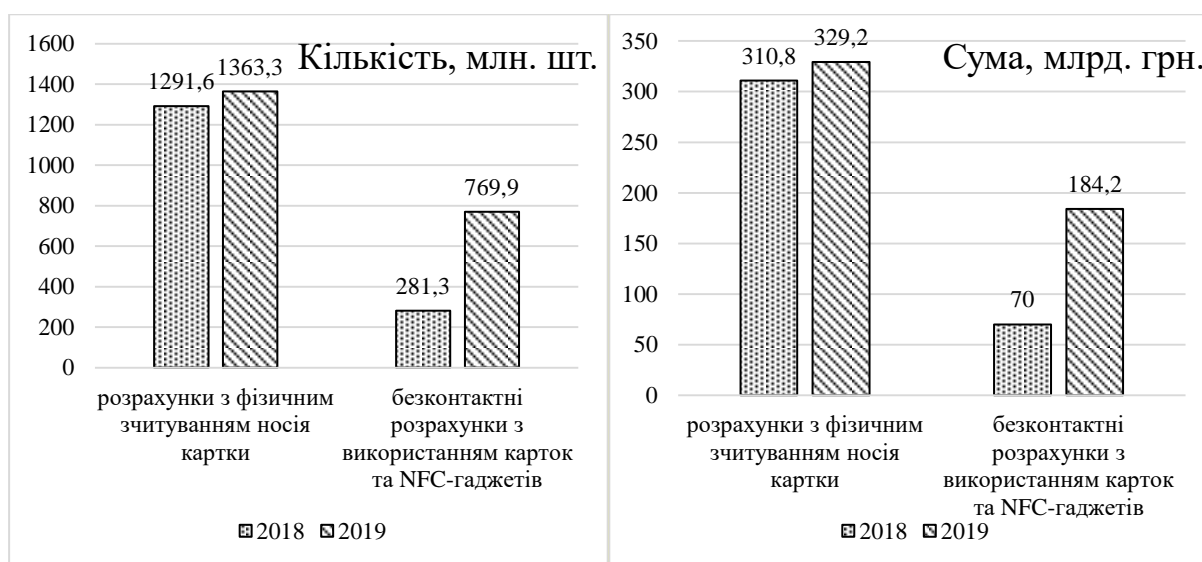

Рис. 3. Безготівкові операції в торговельній мережі за кількістю та сумою

Джерело: побудовано за даними [3; 4]

Безконтактні платежі за аналізований період збільшилися на 173.7% за кількістю і 163.4% за сумою, що свідчить про їх стрімкий розвиток та популярність. При проведенні розрахунків за червень 2020 р. використано на 25.6% більше карток з безконтактною технологією оплати в порівнянні з початком 2020 р., а саме 9.6 млн. карток. В той же час, 50.1% від кількості та 50.9% від суми безготівкових транзакцій були проведені з використанням безконтактної оплати в торговельній мережі. Крім того, на 22.5% зросла в порівнянні з початком року кількість токенизованих карток, що склала 2.7 млн. шт. [4].

На початок 2020 р. кількість платіжних карток, що емітували банки України збільшилась на 16% і складала 68.9 млн. шт., а за підсумками II кв. 2020 р. в порівнянні з початком року їх кількість збільшилась на 4.9% до 71.7 млн. шт., з них 61.2% займає частка активних карток, що в сумі складає 42.2 млн. шт. (рис. 4). Таким чином, на початок 2020 р. на одного українця припадає 1,2 активні картки [4].

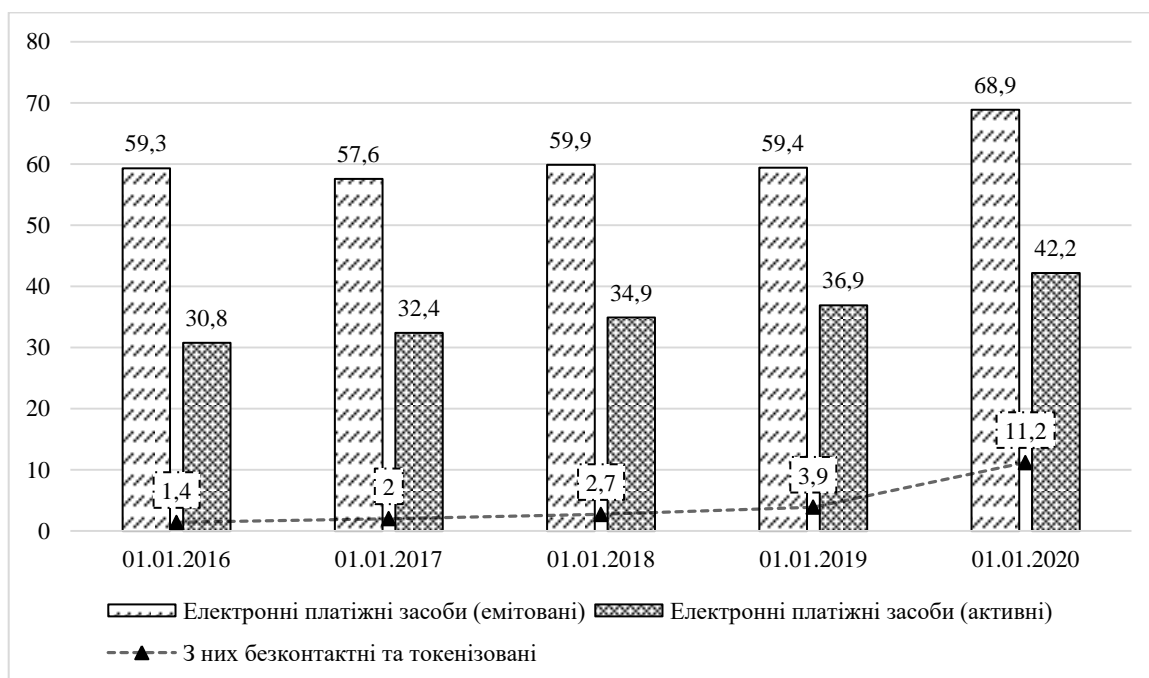

Рис. 4. Кількість платіжних карток, емітованих українськими банками, млн. шт.

Джерело: побудовано за даними [3; 4]

Важливим фактором зростання кількості безготівкових операцій є наявність відповідної мережі, де можливо здійснити розрахунки платіжною картою. Звертаємо увагу, що в Україні за підсумками 2019 р. кількість торгових точок, де приймають банківські картки зросла на 33.5% до майже 297 тис., а на 11.2% збільшилася кількість POS-терміналів до 340.6 тис. од., 84.3% з яких забезпечують безконтактні платежі. За II квартал 2020 р. кількість торговельних POS-терміналів вже зросла на 5,0% [9].

Отже, ринок платіжних карток банківської системи України розвивається з кожним роком разом із потребами споживачів. Банківські установи відповідно до потреб своїх клієнтів пропонують все більше нових продуктів та послуг з метою задоволення сучасних потреб та залучення більшої кількості нових клієнтів. Розглянемо процес розвитку платежів за допомогою платіжної картки на прикладі АТ «Мегабанк».

АТ «Мегабанк» є універсальною фінансовою установою, що надає послуги в межах всіх основних видів банківської діяльності. Основні продукти банку подані у вигляді: споживчих кредитів та овердрафтів населенню, кредитів підприємствам агробізнесу, емісії та забезпечення операцій за допомогою платіжних карток міжнародних систем VISA та Mastercard, валюто-обмінних операцій, розрахункового обслуговування [8].

З метою аналізу операцій та послуг АТ «Мегабанк» з використанням платіжних карток розглянемо динаміку залишків коштів клієнтів в розрізі рахунків (рис. 5). Так, бачимо, що залишки коштів на карткових рахунках станом на початок 2020 р. складають лише 9.67% від загального об'єму залишків коштів на рахунках клієнтів.

В динаміці до 2019 р. залишки на карткових рахунках зростали, як і кількість активних банківських платіжних карт клієнтів, що свідчить про активне використання карток для розрахунків та інших послуг банку. Проте, з початку 2020 р. кількість активних карт та залишки на карткових рахунках скоротилися до 61.055 тис. шт. та 156 млн. грн. відповідно, що негативно

впливає на розвиток карткових продуктів банку та відповідно його доходи від даних послуг.

Рис. 5. Динаміка залишків коштів клієнтів АТ «Мегабанк» в розрізі рахунків, млн. грн.
Джерело: побудовано за даними [8]

Операції з емітованими банком платіжними картками приносять банку комісійні доходи. Станом на 2 квартал 2020 року найбільшу частку комісійних доходів банку склали доходи від операцій єдиного розрахункового центру, а операції з платіжними картками склали лише 23 984 тис. грн., що складає 15,32% всіх комісійних доходів банку (рис. 6).

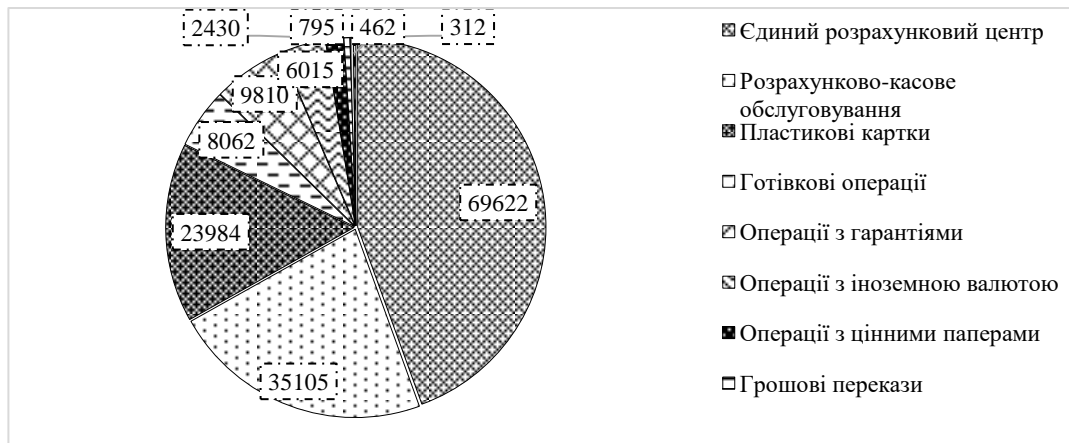

Рис. 6. Структура комісійних доходів АТ «Мегабанк» станом на 2 квартал 2020 року, тис. грн.
Джерело: побудовано за даними [8]

За період 2017-2020 рр. частка комісійних доходів від пластикових карток поступово зростає. Так, в 2017 р. вона складала 9,99 % від загальних комісійних доходів, а на початок 2020 р. частка комісійних доходів вже складає 14,85% (рис. 7). Така позитивна динаміка свідчить про ефективну політику банку з надання послуг використання платіжних карток та розрахунків ними.

Рис. 7. Частка доходів від операцій з пластиковими картами в загальній структурі комісійних доходів АТ «Мегабанк»

Джерело: побудовано за даними [8]

Отже, безготівкові розрахунки та онлайн-банкінг надають кожній банківській установі можливості користуватися їх перевагами, зокрема банки можуть постійно розширювати перелік і обсяг наданих послуг, що суттєво збільшує його доходи, і в той же час скоротити суму операційних витрат, що виникають при перерахунку, експертизі банкнот, інкасації, оренді приміщень, та оптимізувати чисельність співробітників банку.

Проте, на фоні переваг розвитку платежів з використанням платіжних карток спостерігається достатньо високий рівень шахрайства та несанкціонованих дій з картками клієнтів, що обслуговуються шляхом дистанційного доступу. Відповідно, в даному випадку протидія злочинам, що пов'язані з використанням подібних технологій, набуває все більшої

актуальності. Найчастіше в якості предмету злочину з використанням банківської картки є або інформація для ініціювання переказу коштів, або самі кошти на поточному рахунку клієнта, або послуги і майно торгових і сервісних організацій, які проводять розрахунки з використанням платіжних карток [12].

На жаль, саме шахрайські дії з використанням платіжних карток є найпоширенішим видом шахрайських дій в Україні. Незаконні дії з платіжними картами за 2019 р. принесли збитки у розмірі 0.0042% від загальної суми проведених операцій з платіжних карток, проте сума збитків зменшилася в порівнянні з минулим роком, коли показник збитків від шахрайства складав 0.00925% від всієї суми проведених операцій з карток. За підсумками 2019 р. з одного мільйону розрахункових операцій за допомогою платіжних карток лише 42 грн. припадає на сумнівні та незаконні операції. В цілому, число шахрайських дій з використанням платіжних карток зменшилося з 105.5 тис. випадків у 2018 р. до 71.9 тис. випадків у 2019 р, з них 58% незаконних операцій відбувалися через мережу Інтернет, а саме 41.4 тис. випадків [9].

Ключом до запобігання та швидкого виявлення незаконних шахрайських операцій і зокрема до скорочення збитків від подібної діяльності є самі клієнти-власники рахунків, тому важливим є навчання клієнтів запобігання шахрайству. В свою чергу, банкам для запобігання ризику шахрайських дій при онлайн-обслуговуванні необхідно збудувати чітку системи виявлення та мінімізації цих ризиків. Отже, основними методами мінімізації рівня шахрайства з банківськими платіжними картками є [6]:

- 1) забезпечення обізнаності та фінансової грамотності клієнтів банку в питаннях різних видів шахрайських дій щоб скоротити їх фінансові втрати;

2) проведення модернізації та захисту власного програмного забезпечення банківської установи відповідно до сучасних вимог безпеки, а також забезпечення безперервного моніторингу для аналізу нових форм шахрайства.

Висновки. Таким чином робимо висновок, що український ринок платіжних карток в сучасних умовах розвитку країни продовжує активно розвиватися, що підтверджується збільшенням частки активних платіжних карток, стабільним зростанням кількості та обсягів безготівкових транзакцій, удосконаленням та розширенням платіжної інфраструктури в країні тощо.

Ситуація відносно розвитку показників ринку платіжних карток в Україні нестримно змінюється і виклик часу спонукає до необхідності глибшого погляду практичних сторін організації, позиціонування і розвитку карткової справи в банках. Основними проблемами, що перешкоджають розвитку цієї сфери, є недовіра частини клієнтів до інтернет-банкінгу, страх шахрайства та недосконалість законодавства щодо проведення ідентифікації клієнтів.

Поточний процес діджиталізації банківського сектора, безумовно, створює нові ризики шахрайства. Водночас він генерує деякі дивовижні нові рішення та можливості для тих, хто відповідає за захист клієнтів і активів банків. Враховуючи взаємозв'язок між технологіями і ризиками шахрайства, банкам необхідно надати у своїх цифрових стратегіях пріоритет запобіганню шахрайству і перешкоджанню фінансовим злочинам, проводити інвестування нових технологій запобігання шахрайству, включаючи машинне навчання, повідомлення про шахрайські дії в режимі реального часу, розпізнавання голосу, обличчя та відбитків пальців та формування взаємодіючих профілів користувачів з власними пристроями та засобами інтернет-банкінгу.

Література

1. Гладких Д.М. Ризики та можливості банківської системи України в умовах розвитку інформаційної економіки: аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень. 2019. № 4. 23 с.
2. Євдокімова М.О. Ринок платіжних карток в Україні, його розвиток // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. № 15. С. 106-110.
3. Звіт з оверсайта інфраструктур фінансового ринку 2018 рік. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2018.pdf?v=4 (Дата звернення: 01.10.2020).
4. Звіт з оверсайта інфраструктур фінансового ринку 2019 рік. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2019.pdf?v=4 (Дата звернення: 01.10.2020).
5. Коць О.О., Гоменюк В.В. Сучасний стан і перспективи розвитку ринку платіжних карток в Україні // Економіка і суспільство. 2018. № 15. С. 671-678.
6. Лист Національного банку України № 57-0009/36366 від 04.07.2018 «Рекомендації для зниження ризику шахрайських операцій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v3636500-18#Text> (Дата звернення: 01.10.2020).
7. Міщенко Л.О., Сіліна І.С., Колесник Д.С. Цифрові технології українських банків: стан, проблеми та перспективи розвитку в Україні // Інфраструктура ринку. 2019. № 38. С. 367-371.
8. Офіційний сайт АТ «Мегабанк». URL: <https://www.megabank.ua/> (Дата звернення: 01.10.2020).
9. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua> (Дата звернення: 01.10.2020).

10. Річний звіт Національного банку України за 2019 рік. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2019.pdf?v=4
(Дата звернення: 01.10.2020).
11. Стратегія фінансового сектору України до 2025 року. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Strategija_financovogo_sectoru_ua.pdf
(Дата звернення: 01.10.2020).
12. Тришак Л.С., Орищин Т.М. Шахрайства електронного банкінгу: ідентифікація та запобігання ризикам // Причорноморські економічні студії. 2019. № 48-3. С. 123-127.